

Regeringskrisen.

”Låt regeringen sitta kvar så länge ny regering inte kan bildas”

Det förvånar mig att vi inte redan infört konstruktivt misstroendevotum. Det finns i dagens Tyskland, som en metod för att förhindra regeringskriser. Visst, en majoritet av riksdagen ska kunna tvinga en regering att avgå. Men då måste de partier som röstar för misstroende också själva vara beredda att omedelbart ta över regeringsmakten, skriver **Olof Petersson**.

DN
DEBATT
210619

Man skulle kunna kalla det en parlamentarisk kris. Men det är inte frågan om någon akut händelse. Svensk parlamentarism har

länge varit i en svår situation, som nu har blivit värre.

Ett parti vill ha en misstroendeförklaring för att visa att regeringen inte har tillräckligt stöd. Just så är det. Detta är ett problem inte bara för regeringen utan för hela det demokratiska systemet.

Vårt parlamentariska statskick bygger på att regeringen har tillräckligt stöd. Det behövs inte nödvändigtvis vara en majoritetsregering. Det har visat sig att minoritetsregeringar kan vara stabila och handlingskraftiga. Då behövs det breda överenskommelser med partier utanför regeringen.

Idén är enkel. Regeringen regerar. Oppositionen opponerar.

Regeringen styr riket, står det i regeringsformen. Regeringen måste kunna få igenom sin budget och väsentliga delar av sin politik. Annars kan regeringen inte styra riket.

Oppositionen spelar också en viktig roll. Partierna i opposition ska kritisera regeringen, lägga fram alternativa förslag och förbereda sig för att axla regeringsansvaret efter nästa val.

Sverige har ett proportionellt valsystem. Partiernas styrka i riksdagen står i proportion till deras andel bland väljarna. Men i förhållandet mellan riksdagen och regeringen råder inte någon proportionalism. Det största partiet, eller den största regeringskonstellation, bildar regering. Oppositionen har ingen del av regeringsansvaret.

Ibland hör man argumentet att ett parti som har en femtedel av väljarstödet också ska ha en femtedel av det politiska inflytandet. Om man menar inflytande över regeringsmakten är detta helt enkelt fel. Det är inte så svensk parlamentarism är tänkt att fungera.

Vårt parlamentariska system utformades mot bakgrund av de dystra erfarenheterna från mellankrigstidens Europa. I Tyskland och andra länder klarade det parlamentariska systemet inte påfrestningarna av ekonomiska kriser och politisk extremism. Svaga regeringar framstod som demokratins största problem.

Tage Erlander har berättat om sitt missmod under minoritetsregeringarnas 1920-tal. Förväntningarna hade varit stora. Men den svenska riksdagen framstod som handlingsförlamad

Nooshi Dadgostar (V) och Vänsterpartiet vill ha en misstroendeförklaring för att visa att regeringen inte har tillräckligt stöd, skriver Olof Petersson.

Foto: Henrik Montgomery/TT

”genom bittra strider mellan partier som såg som sin främsta uppgift att hindra konkurrenspartierna från att förverkliga sina program”. Vi unga var förtvivlade”, suckade Erlander.

Kravet på starka regeringar blev därför vägledande för parlamentarismens utformning i Sverige. Man införde en spärr mot småpartier för att förhindra en politisk uppsplittring av riksdagen.

Under en period hade Sverige valt vart tredje år. Argumentet för att gå tillbaka till fyraåriga mandatperioder var just omsorgen om regeringsmakten. Förkortningen av valperioden från fyra till tre år hade försvagat de politiska organens handlingskraft. Närheten till val hade lett till överdrivna motsättningar mellan de politiska partierna. Långsiktiga uppgörelser mellan partierna hade försvärats.

Tanken var att en regering skulle få tid och möjligheter att förverkliga sitt politiska program. Vid nästa val, fyra år senare, skulle väljarna ha möjlighet att fälla sin dom. Antingen får regeringen fortsätta eller så får oppositionen chans att pröva sitt alternativ.

Så var det tänkt att fungera. Men det har inte blivit så. Riksdagen är uppsplittrad på många partier. Regeringar saknar tillräckligt stöd i riksdagen.

Det finns flera sätt att stärka demokratins handlingskraft. Men inte alla skulle passa Sverige och inte alla är politiskt möjliga.

Att minska riksdagens uppsplittring är enkelt. Det finns flera sätt att göra det svårare för småpartier. Spärngränsen kan höjas, exempelvis till 5 procent som i Tyskland. Utjämningsmandaten kan avskaffas eller reduceras till antalet. Valkretsarna kan göras fler

och mindre – då hinner bara de största partierna få mandat innan mandaten tar slut.

En fritänkande statsvetare kan bidra till debatten genom att lägga fram sådana förslag. Men det är politiskt omöjligt. Att öka proportionaliteten i valsystemet går bra. Men att minska proportionaliteten går inte. Får de politiker som vill gå till val under parollen att öka orättvisorna.

Men det finns olika sätt att stärka regeringsmakten utan att ändra valsystemet. En radikalt grepp vore att införa presidentstyre i stället för parlamentarism. Då väljer folket en president, som kan ges mer eller mindre vidsträckt maktbefogenheter. Men om man samtidigt har ett parlament som stiftar lagar uppstår omedelbart risken att presidenten tillhör ett annat parti än parlamentets majoritet. Risken för politiska låsningar är uppenbar. Samma sak gäller modellen med en direktvald statsminister. Detta system prövades i Israel ett par år men övergavs efter dåliga erfarenheter.

En del statskick utgör en kompromiss mellan presidentstyre och parlamentarism. Frankrike är ett exempel. Finland var också ett sådant ”halv-presidentiellt” system, men efter det att presidentens makt har reducerats så fungerar Finland i stort sett som ett rent parlamentariskt system.

Eller så kan man acceptera tanken att alla partierna ska vara proportionellt företrädda inte bara i riksdagen utan också i regeringen. Då får vi en permanent samlingsregering. Under andra världskriget styrdes Sverige av en regering med alla partier utom kommunisterna. En del ville behålla samlings-

systemet efter kriget men de politiska motsättningarna var för stora.

Schweiz är en välfungerande demokrati med permanent samlingsregering. Men förutsättningarna är speciella. Det saknas en reell opposition och valdeltagandet är lågt. Mycket av den politiska makten ligger i stället på delstaterna, kantonerna. Folket har möjlighet att påverka genom folkomröstningar och andra former av direkt demokrati.

Slutsatsen är att det är vanskligt att importera andra länders modeller. Politiska institutioner måste ha en förankring i historisk erfarenhet och politisk kultur.

Så frågan återstår vad som går att göra inom ramen för vårt parlamentariska styrelsesätt och proportionella valsystem.

Vad som förvånar mig är att vi inte redan har infört konstruktivt misstroendevotum. Det finns i dagens Tyskland, som en metod för att förhindra mellankrigstidens ständiga regeringskriser.

Konstruktiv misstroendeförklaring bygger på en enkel idé. Visst, en majoritet av riksdagen ska kunna tvinga en regering att avgå. Men då måste de partier som röstar för misstroende också själva vara beredda att omedelbart ta över regeringsmakten. Annars riskerar landet att inte kunna styras. Politik är inte bara att vara emot. Med konstruktivt misstroendevotum tvingas partierna också visa vad de är för.

Med en sådan regel underlättas regeringsbildningen. Oppositionen måste i förväg ha försäkrat sig om att kunna bilda en regering som tolereras av riksdagen. Först då kan man rösta bort regeringen genom en misstroendeförklaring. Då räcker det inte med oehligena allianser mellan partier som bara är överens om att de ogillar den sittande regeringen.

”Det kommer en tid då varje nation stannar upp och reflekterar över sin framtid.” Så inledde vi Ekonomikommisionens rapport 1993. Då var uppgiften att reformera de politiska institutionerna för att kunna bemästra våra ekonomiska kriser. Nu är den politiska krisen självförfädd.

Flera av Lindbeckkommissionens förslag kom att genomföras. Men inte punkt 92. Detta förslag har blivit än mer aktuellt. *”Renodla parlamentarismens princip. Stärk regeringens ställning. Inför konstruktivt misstroendevotum: regeringen sitter kvar så länge en ny regering inte kan bildas.”*

Olof Petersson, statsvetare

Politik är inte bara att vara emot. Med konstruktivt misstroendevotum tvingas partierna också visa vad de är för.